

TOMIZM POLSKI

1879-1918

słownik filozofów

Wydawnictwo
von Borowiecky

Wydawnictwo
von Borowiecky

TOMIZM

POLSKI

1879–1918 słownik filozofów

TOMIZM

POLSKI

1879–1918 słownik filozofów

Redakcja naukowa:

Bożena Listkowska

Artur Andrzejuk

WYDAWNICTWO *von borowiecky*

Radzymin-Warszawa 2020

© Copyright by Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2014

Żadna część tej książki nie może być powielana ani rozpowszechniana za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych — bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzenci: prof. zwyczaj. dr hab. Mieczysław Gogacz
 prof. zwyczaj. dr hab. Antoni B. Stępień
 ks. prof. dr hab. Józef M. Dołęga
 dr hab. Piotr S. Mazur, prof. Ignatianum
 Pr. ThDr. PaedDr. Andrej Slodička, PhD.

Redakcja naukowa: Bożena Listkowska
 Artur Andrzejuk

Przy współpracy zespołu: Urszula Wolska
 Iwona Solecka-Karczewska
 Anna Krajska
 Izabella Andrzejuk

Projekt okładki: Mieczysław Knut

Realizacja projektu: Wydawnictwo *von borowiecky*

W wydaniu elektronicznym poprawiono błędy zauważone w wydaniu papierowym

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

ISBN: 978-83-66480-02-5

Skład i łamanie: Wydawnictwo *von borowiecky*

Pamięci Profesora Tadeusza Klimskiego

Spis treści

BOŻENA LISTKOWSKA, ARTUR ANDRZEJUK, Tomizm polski od encykliki Aeterni Patris do zakończenia I wojny światowej (1879–1918).	
Wprowadzenie	9
BOŻENA LISTKOWSKA, Odmiany tomizmu polskiego w XIX i XX wieku	19
MIKOŁAJ KRASNODEŃSKI, Franciszek Gabryl (1866–1914)	29
KAZIMIERZ SZAŁATA, ANNA KRAJSKA, Marian Morawski (1845–1901)	61
MIROSŁAW MYLIK, Stefan Pawlicki (1839–1916)	77
KAZIMIERZ SZAŁATA, Idzi Radziszewski (1871–1922)	107
KAZIMIERZ SZAŁATA, Henryk Romanowski	125
KRZYSZTOF ANDRZEJ WOJCIESZEK, Piotr Semenenko (1814–1886)	137
ANNA KRAJSKA, Kazimierz Wais (1861–1934)	151
Skorowidz osobowy	161

Tomizm polski od encykliki *Aeterni Patris* do zakończenia I wojny światowej (1879–1918).

Wprowadzenie

Uzasadnienie wyboru tematyki *Słownika* oraz ram chronologicznych

W badaniach nad najnowszymi dziejami filozofii polskiej jest wiele luk, które powoli udaje się wypełniać treścią. Dobrym przykładem może być szkoła lwowsko-warszawska, bodaj najbardziej znane w świecie polskie osiągnięcie filozoficzne¹, która ze względów politycznych po II wojnie światowej skazana została na zapomnienie. Dopiero po roku 1985, w którym ukazała się praca Jana Woleńskiego pt. *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*² i w związku z przemianami, które nastąpiły po 1990 roku, wiedza o dokonaniach Twardowskiego, Ajdukiewicza, Czeżowskiego i innych powoli wraca do polskiej świadomości historycznej.

Podobna sytuacja dotyczy przedwojennej polskiej szkoły tomistycznej. Gdy przegląda się czasopisma, publikacje kongresowe i książki filozoficzne z tamtego okresu, uderza bogactwo myśli tomistycznej. Liczni autorzy, skupieni wokół wydziałów teologicznych uniwersytetów w Warszawie, Krakowie, Wilnie i Lwowie oraz seminariów duchownych, podejmowali w duchu tomistycznym rozważania na tematy ontologiczne, epistemologiczne, etyczne, psychologiczne, pedagogiczne, a nawet polityczne i społeczne.

Kres temu ruchowi położyła niewątpliwie II wojna światowa z jej skutkami, czyli eksterminacją inteligencji, utratą wschodnich ziem Rzeczypospolitej i ustrojem komunistycznym. Ostateczne jednak odsunięcie w niebyt filozofii tomistycznej było skutkiem Soboru Watykańskiego II (1962–1965), który dość powszechnie odebrano jako antytomistyczny. W Polsce „śmierć chrześcijaństwa tomistycznego” ogłosił na łamach „Tygodnika Powszechnego” ks. Józef Tischner. I niewątpliwie Tischner miał rację w tym, że zamierał tomizm Gabryła, Waisa, Adamczyka, Woronieckiego i Piwowarczyka.

¹ Podczas naszych spotkań w Kairze w 2003 roku filozofowie arabscy dopytywali niemal wyłącznie o szkołę lwowsko-warszawską. Zob. A. Andrzejuk, T. Stępień, *Sprawozdanie z wizyty delegacji UKSW w ośrodkach naukowych Egiptu*, „Studia Philosophiae Christianae” 39, 2003 nr 1, s. 278–282; <http://www.katedra.uksw.edu.pl/001wydarzenia/2003/egipt.htm>.

² J. Woleński, *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*, Warszawa 1985.

Filozofia jednak, tak jak i samo życie, nie znosi próżni i na miejsce tradycyjnego tomizmu podręcznikowego często anachronicznego, nieprzekonującego i sprawiającego wrażenie dość dowolnego, pojawił się tomizm nowy, będący skutkiem analiz tekstów samego Tomasza z Akwinu, gdzie — ku zdziwieniu filozoficznego świata — odkryto zupełnie nowe zagadnienia, w tym wspaniale zarysowaną filozofię *esse* — istnienia bytu. Odkrycie to zmieniło zupełnie optykę patrzenia na tomizm. Ten nowy tomizm, egzystencjalny, stawiał dzielnie czoło — tekstami Gilsonego, Maritaina, w Polsce Świeżawskiego, Krąpca, Gogacza i innych — wielu sezonowym modom filozoficznym, które pojawiły się w II połowie XX wieku.

Tomizm tradycyjny, lowański i rzymski należą do przeszłości, którą oczy „sowy Minerwy” mogą ogarnąć w konkretnej całości. Polski tomizm od końca XIX wieku do II połowy wieku XX jest już faktem niemal wyłącznie historycznym i jako taki jawi się bardzo interesująco. Może wręcz zaimponować liczbą publikacji, liczbą aktywnych naukowo uczonych, szerokim wachlarzem podejmowanych tematów, a z czasem — znaczną oryginalnością myśli i nowatorskim charakterem ustaleń. To spowodowało, że historycy filozofii w ostatnich czasach bliżej zainteresowali się tym okresem w dziejach tomizmu; na wydziałach filozoficznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zaczęto realizować swego rodzaju tomistyczny „program badawczy”. W jego wyniku powstało szereg prac dyplomowych; obroniono także rozprawy doktorskie poświęcone S. Adamczykowi, W. F. Bednarskiemu, P. Chojnackiemu, F. Gabrylowi, S. Pawlickiemu, J. Piwowarczykowi, J. Woronieckiemu, J. Stepie.

Wydało się więc, że w tym stanie rzeczy można pokusić się o pewną, bardzo wstępną, próbę syntezy w postaci *Słownika filozofów*, zwłaszcza, że w większości przypadków, autorami biografów są osoby, które zajmowały się danym filozofem w ramach swojej pracy dyplomowej.

Dzieje tomizmu w Polsce podzielono na cztery okresy.

Pierwszy z nich przypada na lata 1879–1918, czyli od ukazania się encykliki *Aeterni Patris* do zakończenia I wojny światowej, i obejmuje twórczość Franciszka Gabryla, Mariana Morawskiego, Stefana Pawlickiego, Idziego Radziszewskiego, Henryka Romanowskiego, Piotra Semenki oraz Kazimierza Waisa. Są to prekursorzy tomizmu i to nie tylko w Polsce.

Im właśnie poświęcona jest niniejsza książka.

Okres drugi, od roku 1919 do roku 1945, czyli od odrodzenia Rzeczypospolitej do zakończenia II wojny światowej, to okres największego rozkwitu filozofii tomistycznej w Polsce. W drugim z serii *Słownika filozofów* znalazły się biografie następujących autorów: Michał Klepacz, Kazimierz Kowalski, Franciszek Kwiatkowski, Czesław Martyniak, Konstanty Michalski, Jan Salamucha, Franciszek Sawicki, Jan Step, Antoni Szymański, Jacek Woroniecki i Aleksander Żychliński. Szkic o Kongresie Tomistycznym w 1935 roku stanowi niejako podsumowanie rozwoju tomizmu w dwudziestolecie międzywojennym.

Trzeci okres obejmuje lata 1946–1965, czyli od zakończenia II wojny światowej do zamknięcia Soboru Watykańskiego II. W trzecim z serii *Słownika filozofów* przedstawione są szkice na temat: Stanisława Adamczyka, Feliksa Wojciecha Bednarskiego, Józefa Marii Bo-

cheńskiego, Piotra Chojnackiego, Kazimierza Kłósaka, Józefa Pastuszki, Jana Piwowarczyka, Pawła Siwka, Stefana Świeżawskiego i Aleksandra Usowicza. Losy i prace wymienionych autorów odzwierciedlają nie tylko losy tomizmu w powojennej Polsce, lecz właściwie całej filozofii niemarksistowskiej. Po październiku 1956 roku nastąpiła słynna „odwilż”, jednakże nie spowodowała ona jakiegoś widocznego ożywienia myśli tomistycznej; raczej pewne otwarcie na Zachód ośmieliło do kontestowania tomizmu, jako przestarzałej formy katolickiego integryzmu. Proces ten pogłębiło — o czym już wspomniano — uznanie Soboru Watykańskiego II (1962–1965) za antytomistyczny.

Paradoksem więc jest, że w takiej atmosferze rozwinął się w Polsce tomizm egzystencjalny, będący próbą analizy tekstów Akwinaty, skutkujących odkryciem egzystencjalnego charakteru jego filozofii. Dla pełnego obrazu tomizmu w Polsce powinien więc powstać jeszcze czwarty *Słownik*, obejmujący lata 1966–2005 (śmierć Jana Pawła II), który podejmowałby zagadnienie głównych dziejów tomizmu egzystencjalnego.

Przyjęte cezury czasowe są — oczywiście — umowne i dyskusyjne; wielu omówionych autorów z powodzeniem może należeć do dwóch, a niekiedy i trzech okresów. Zdawano sobie z tego sprawę, jednakże obszerny materiał wymagał podziału i starano się go dokonać, kierując się w miarę możliwości merytorycznymi względami.

Odmiany tomizmu jako wysiłki jak najwierniejszego odczytania myśli św. Tomasza

Profesor Mieczysław Gogacz wymienia kilka powodów powstawania różnych (i bardzo różnorodnych) odmian tomizmu³. Przyjmijmy, że głównym celem wysiłku tomistów było jak najwierniejsze odczytanie myśli św. Tomasza zaś wtórne były inne cele⁴. Na tę lekturę tekstów Akwinaty nakładała się — z kolei — erudycja filozoficzna danego autora, jego metodologia oraz — niekiedy — pozafilozoficzne cele, właśnie polemiczne, dydaktyczne, apologetyczne i inne.

I tak, po encyklice Leona XIII *Aeterni Patris* z 1879 r. zaczęto sięgać po pisma św. Tomasza. Okazało się jednak, że ich treść jest dla uczonych z końca XIX wieku dość nieczytelna. Desiré Mercier zaproponował czytanie XV- i XVII-wiecznych podręczników tzw. filozofii arystotelesowsko-tomistycznej. Tę pierwszą próbę recepcji myśli św. Tomasza nazwano tomizmem podręcznikowym, tradycyjnym, zachowawczym, paleotomizmem lub neopaleotomizmem.

Następnie w Lowanium, gdzie pracował także D. Mercier, zaproponowano łączenie myśli św. Tomasza z naukami szczegółowymi. Ufano, iż wyniki tych nauk będą broniły i uzasadniały tezy św. Tomasza nie zawsze łatwe do przyjęcia w czasach dominowania myśli pozytywistycznej. Zaproponowano też w tej wersji, „uwspółcześnienie” myśli św. Tomasza modnymi

³ M. Gogacz, *Filozofia tomistyczna w Polsce*, „Życie i Myśl” 31 (1981) 4, s. 71–86.

⁴ Szerzej na temat odmian tomizmu w kolejnym rozdziale pt. *Odmiany tomizmu polskiego w XIX i XX wieku*.

wówczas kierunkami filozoficznymi. Nazwano takie modyfikacje tomizmem lowańskim, neotomizmem lowańskim, tomizmem asymilującym lub tomizmem otwartym.

Historycznie trzecia odmiana tomizmu łączy się z nazwiskiem wymienianego już É. Gilsona oraz J. Maritaina. Ci dwaj Francuzi, niezależnie od siebie, ustalili, że dla św. Tomasza wyjściowa i zarazem najważniejsza jest problematyka istnienia (*esse*), rozumianego jako akt bytu. Odmianę tę nazwano tomizmem egzystencjalnym (od łac. *existentia* — istnienie; dodajmy, że ta odmiana tomizmu nie ma nic wspólnego z egzystencjalizmem). Na gruncie polskim tomizm egzystencjalny zaszczepili S. Swieżawski i M.A. Krąpiec.

Uczeń tych ostatnich, a także É. Gilsona, prof. M. Gogacz zauważył, iż w tomizmie egzystencjalnym tkwią jeszcze obce tezy, których potwierdzenia próżno by szukać w metafizyce Akwinaty. Zarazem M. Gogacz postulował konsekwentne, jak sam to nazwał, odczytywanie wszystkich tez św. Tomasza w świetle jego teorii istnienia. Ta konsekwencja spowodowała, iż wkrótce proponowany przez niego sposób pracy zaczęto nazywać tomizmem konsekwentnym.

Koncepcje historii filozofii, jako poszukiwania metod do ustalania poglądów i miejsce w niej biografistyki filozoficznej

Skoro odmiany tomizmu powstawały wskutek dążenia do jak najwierniejszego odczytania myśli św. Tomasza, a ich różnorodność jest wynikiem stosowania różnych metod historyczno-filozoficznych, to należy przyjrzeć się krótko tym metodom.

Według historycznie pierwszej koncepcji, odczytywania dzieł myśli ludzkiej powinien dokonać filolog, który czytając rozmaite teksty w oryginalnym języku streszcza zawartą w nich problematykę, także filozoficzną lub teologiczną. Charakter tej problematyki pozo- stawiano często nikłej wrażliwości filozoficznej czy teologicznej filologa.

Następnie historię filozofii powierzono historykom. Wydawało się, że ci, którzy znają dzieje ludzkich poczynąń, odpowiednio ukażą także myślowe źródła tych poczynąń. Stało się jednak inaczej: historycy uznali, że to wydarzenia historyczne wyznaczyły myślenie, a nie na odwrót. W takiej koncepcji historii filozofii pracowała francuska szkoła *Annales*. Uznano tam za podstawę wyjaśniania ludzkiej myśli warunki społeczne, lektury, podróże, przyjaźnie, przebieg studiów. Często więc to, co drugorzędne, uznano za pierwszoplanowe.

Według trzeciej koncepcji historii filozofii historykiem filozofii jest filozof, który bada dzieje problemów filozoficznych.

Pozostaje jednak pytanie: jak badać problemy zawarte w tekstach?

Pierwsza propozycja, głównie niemiecka, polegała na sporządzaniu wypisów z lektur na dany temat. Wypisy te, zwane ekscerptami, dawały obraz badanych zagadnień w tekście danego autora. Metoda ta dostarczała zwerbalizowany i wyrwany z kontekstu, a zatem nie-

całkiem adekwatny obraz interesujących poglądów. Dawała raczej erudycję niż rozumienie. Łatwo było tu nałożyć własne poglądy na wypisane fragmenty lektur.

Druga szkoła, której założycielem był É. Gilson, zalecała dwie lektury tekstu. Pierwsza lektura miała na celu ustalenie rozumienia rzeczywistości przez danego autora. Był to swowisty „kwestionariusz metafizyczny” przykładany do badanego tekstu. W lekturze drugiej, interesujące zdania szczegółowe należało tłumaczyć w świetle ustalonego rozumienia rzeczywistości. Metodologia ta uchyla w dużym stopniu braku metody ekscerptystycznej i wydaje się być bardziej zgodna ze strukturą powstawania tekstów. Dla tekstów filozoficznych za fundamentalne uzaje ona rozumienie bytu. M. Gogacz dodaje, że w ramach „kwestionariusza metafizycznego” wystarczy zbadać u danego autora koncepcję istnienia i w jej świetle „czytać” wszystkie jego szczegółowe rozważania.

Przedmiotem tak rozumianej historii filozofii są dzieje problematyki filozoficznej, głównie dzieje problematyki bytu. W tej sytuacji historia filozofów, tekstów, szkół, wpływów nie stanowi wprost historii filozofii. Nie oznacza to jednak, że dla historii problematyki filozoficznej nie mają znaczenia życiorysy filozofów, historia ich tekstów, dzieje szkół filozoficznych. Bez wątpienia więc, wszystkie wymienione dziedziny wiedzy są dyscyplinami pomocniczymi historii filozofii. W ich grupie zawiera się też biografistyka filozoficzna, do której należy *Słownik filozofów*.

Charakterystyka tomizmu polskiego od encykliki *Aeterni Patris* do Soboru Watykańskiego II

Powszechna opinia o polskim tomizmie tego okresu, szczególnie o tomizmie międzywojennym, nie jest zbyt pochlebna. Jak słusznie już w 1981 roku zauważył M. Gogacz: „W opracowaniach podkreśla się, że tomizm międzywojenny w Polsce jest na ogół kompilacyjny i receptywny w stosunku do tomizmu zachodniego i że nie zmienia tego stanu kilka twórczych asymilacji”⁵. Ta opinia generalnie potwierdza się w *Słownikach filozofów*. Można powiedzieć też, że jest ona w takim stopniu słuszna, w jakim jest ogólna. Gdy jednak wchodzi się w szczegóły, dostrzegamy szereg faktów zdających się potwierdzać łacińską maksymę mówiącą, że *nulla regula sine exceptione*.

Pierwszy okres po encyklice *Aeterni Patris* ma charakter „receptywny”. Franciszek Gabryl i Kazimierz Wais piszą w języku polskim podręczniki tomistyczne ze wszystkich niemal dyscyplin filozoficznych. Marian Morawski redaguje jezuicki „Przegląd Powszechny”, tworząc wokół niego środowisko intelektualne. Idzi Radziszewski, zdeklarowany łowanista, zakłada Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Konieczne jednak trzeba odnotować działalność Polaków, którzy byli prekursorami odnowy scholastycznej w XIX wieku. Dlatego w pierwszym *Słowniku* pojawiają się Piotr

⁵ *Filozofia tomistyczna w Polsce...*, s. 68.

Semenenko, współzałożyciel zmartwychwstańców oraz zmartwychwstaniec Stefan Pawlicki, który mógł być nawet inspiratorem encykliki Leona XIII.

Przyglądając się pracom kolejnego pokolenia polskich tomistów, już po odrodzeniu Rzeczypospolitej, istotnie uderza synkretyzm i kompilacjonizm ich ujęć. Co jednak pozytywnie zaskakuje w tej przeogromnej już literaturze tomistycznej, to wielka liczba podejmowanych zagadnień. Ich bogactwo i różnorodność zdają się wskazywać na wyraźne przekroczenie etapu recepcji myśli tomistów zachodnich. Co więcej, trzeba odnotować powstanie wielu oryginalnych, pogłębionych i twórczych ujęć: filozofię prawa Czesława Martyniaka, pedagogikę Jana Stepy i Michała Klepacza, estetykę Kazimierza Kowalskiego, historię filozofii Konstantego Michalskiego i Franciszka Kwiatkowskiego, psychologię Józefa Pastuszki, etykę społeczną Jana Piwowarczyka, historiozofię Henryka Romanowskiego, analizy logiczne Jana Salamuchy, antropologię Franciszka Sawickiego, filozofię polityczną Antoniego Szymańskiego, etykę Jacka Woronieckiego, filozoficzne podstawy teologii Aleksandra Żychlińskiego. Wszystko to więcej niż tylko „asymilacje”.

II wojna światowa dokonała istotnych przeobrażeń na polskiej scenie tomistycznej. Okupanci rozstrzelali dwóch młodych i obiecujących tomistów: Cz. Martyniaka (1939 r.) i J. Salamuchę (1944 r.). Następnie komuniści wyłączyli z pracy naukowej na wiele lat J. Piwowarczyka i J. Pastuszkę, a innym także nie ułatwiali działalności. K. Kowalski, J. Stepa i M. Klepacz zostali biskupami diecezjalnymi, co w związku z nowymi obowiązkami uniemożliwiło im dalszą aktywność naukowo-dydaktyczną. Niekorzystną sytuację tomizmu pogłębiły też: likwidacja wydziałów teologicznych na polskich uniwersytetach, zamykanie czasopism, cenzura, wszechobecna ideologia komunistyczna z jej programowym ateizmem oraz narzucanie ośrodkom naukowym, a z czasem całemu szkolnictwu, „jedynie słusznej” filozofii marksistowskiej. Myśl niemarksistowska mogła z czasem być obecna jedynie w KUL oraz instytucjach związanych z Kościołem, np. w seminariach duchownych, a od 1954 roku w warszawskiej Akademii Teologii Katolickiej, utworzonej przez rząd PRL z wydziałów teologicznych uniwersytetów Jagiellońskiego i Warszawskiego.

A jednak tomizm w Polsce „po drugiej wojnie światowej uważa się za samodzielną, polską propozycję wyjaśnienia rzeczywistości w jej realności i tożsamości w sposób, który czyni tę metafizykę partnerem najpoważniejszych nurtów filozoficznych”⁶. Opinia ta bez wątpienia odnosi się do tomizmu egzystencjalnego, który — pod wpływem S. Świeżawskiego i M.A. Krąpca — zaczął rozwijać się na KUL, obejmując z czasem inne ośrodki naukowe, związane z Kościołem katolickim. Jednakże, przyjęta dla trzeciego z serii *Słownika* cezura — rok 1965 — już raczej nie obejmuje głównego nurtu tomizmu egzystencjalnego i różnych odmian tomizmu transcendentnego. Nurty te wymagają osobnego opracowania.

W *Słownikach filozofów* zamieściliśmy biogramy uczonych urodzonych przed I wojną światową. Słuszność tej decyzji potwierdza to, że znalazły się w nich przede wszystkim

⁶ Tamże, s. 68.

najstarsze odmiany tomizmu: tomizm tradycyjny i tomizm łowański. W ten sposób objął on prekursora tomizmu egzystencjalnego w Polsce, S. Swieżawskiego (ur. 1907 roku), a nie uwzględnił np. Jerzego Kalinowskiego (ur. 1916 roku) i niewątpliwie dość tradycyjnego etyka, Tadeusza Ślipki (ur. 1918 roku). Gdy jednak bliżej przyjrzymy się ich publikacjom, to okazuje się, że czas działalności naukowej odciska i tutaj swoje piętno: prace S. Swieżawskiego tkwią głęboko w tomizmie tradycyjnym, starając się go jedynie modyfikować za pomocą egzystencjalnej wersji metafizyki tomistycznej⁷. Natomiast T. Ślipko, zdecydowany przeciwnik tomizmu egzystencjalnego, buduje swoje ujęcia w polemice z przedstawicielami tego tomizmu.

Cechą charakterystyczną wykładów tomizmu tradycyjnego po roku 1945 jest modyfikowanie ujęć pod wpływem nowszych odmian tomizmu. Modyfikacje te miały trzy główne kierunki. Pierwszy stanowiły modyfikacje za pomocą tomizmu egzystencjalnego, które były domeną głównie metafizyków. Oprócz S. Swieżawskiego można tu też wymienić Stanisława Adamczyka. Do drugiego kierunku należą filozofowie o nachyleniu łowańskim, którzy upatrywali szans dla tomizmu w jego mariażu z naukami przyrodniczymi. Starali się w swoich badaniach sięgać do biologii, psychologii eksperymentalnej, fizyki. Takie łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego podejmował np. Piotr Chojnacki czy Kazimierz Kłósak. W trzecim kierunku mieszczą się filozofowie, którzy głosili potrzebę unowocześnienia tomizmu za pomocą języka i metod któregoś z modnych kierunków filozoficznych. Ta tendencja nieobca była Wojciechowi F. Bednarskiemu i Aleksandrowi Usowiczowi, choć jako reguła stała się domeną późniejszych tomistów.

Uwagi o genezie *Słownika filozofów* i strukturze haseł

Pomysł na *Słownik filozofów*, obejmujący dawniejszych polskich tomistów zrodził się przy organizowaniu sympozjum pt. „Tomizm polski od encykliki *Aeterni Patris* do Soboru Watykańskiego II (1879–1958)”, które odbyło się na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 29 listopada 2006 roku i dedykowane było prof. Mieczysławowi Gogaczowi w osiemdziesięciolecie jego urodzin. Sympozjum to organizowała Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej (Artur Andrzejuk) wspólnie z Katedrą Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej (Tadeusz Klimski). Miało ono być pewną próbą podsumowania badań nad tomizmem polskim zainicjowanych w Akademii Teologii Katolickiej przez prof. M. Gogacza i przez wiele lat przez niego kierowanych.

Opracowując schemat publikacji ustalono listę tomistów i następującą strukturę tekstów:

1) Życiorys z uwzględnieniem edukacji i formacji intelektualnej (środowisko rodzinne, edukacja, studia, prace dyplomowe, profesorowie, podróże naukowe, zainteresowania, ewentualne polemiki, dydaktyka);

⁷ Dotyczy to w szczególności książki pt. *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej*, która doczekała trzech wydań: Lublin 1948, Lublin 1961 [współautor Marian Jaworski] oraz Kraków 1999 [przedruk wydania I].

- 2) Publikacje;
- 3) Główne tezy wyjściowe („ogólnofilozoficzne”, metafizyczne, ontologiczne);
- 4) Główne dziedziny zainteresowań i osiągnięcia w tych dziedzinach (etyka, epistemologia, pedagogika itp.);

5) Efekty działalności — uczniowie, kontynuacje itp. oraz ewentualne wnioski końcowe.

Teksty, które spływały powoli do redaktorów, były bardzo różnej objętości, w rozmaitej formie i postaci. Skoro jednak miał powstać *Słownik* to należało je tak opracować, by zachowana została pewna cykliczność omówień. W celu przyspieszenia prac powołano Komitet Redakcyjny, w którego skład weszły panie: mgr Anna Krajska, mgr Urszula Wolska, mgr Iwona Solecka-Karczewska i dr Izabella Andrzejuk, a który pracował pod kierunkiem dr Bożeny Listkowskiej. Ingerencje w niektóre teksty były na tyle duże, że osoby opracowujące je na nowo stały się ich współautorami. Z czasem okazało się też, że liczba biografów jest tak duża, iż wymaga podziału na osobne publikacje. W ten sposób powstały trzy *Słowniki* poświęcone przedstawicielom trzech okresów tomistycznych w Polsce.

W związku z modyfikacją pierwotnej listy tomistów, znalazł się na niej Piotr Semenenko, pojawiło się też nazwisko bardzo mało znanego tomisty z okresu międzywojennego — Henryka Romanowskiego. Nie udało się jednak opracować wszystkich planowanych filozofów, np. nie ma w naszych *Słownikach* sylwetki Stanisława Kobyłeckiego, poprzednika Piotra Chojnackiego na Katedrze Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Prezentujemy Czytelnikom *Tomizm polski (1879–1918). Słownik filozofów*, będący efektem naszych wspólnych prac. Ufamy, że stanie się on rodzajem szkicu do obrazu tomizmu polskiego. Szkic ten wymaga wypełnienia barwami — jeśli ktoś zainteresuje się bliżej któryś z prezentowanych filozofów lub jakimiś podejmowanymi przezeń zagadnieniami i podejmie się opracowania go w ramach swoich badań, to rola *Słownika* zostanie spełniona. Nie zdziwi nas wtedy konieczność korekty samego szkicu, bo wprawdzie sylwetki tomistów opracowano zwykle na podstawie badań analitycznych, jednak niemal za każdym razem są to badania pionierskie, a więc początkowe.

Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do powstania *Słownika*: autorom biografów i osobom opracowującym hasła. Wszystkie zalety *Słownika* są ich zasługą. A że zdajemy sobie sprawę z jego niedoskonałości, przeto będziemy wdzięczni za wszelkie poprawki i uwagi.

Bibliografia

- Bańkowski K., *Tomizm konsekwentny na tle odmian tomizmu*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 32 (1996) 2, s. 211–219.
- Czeżowski T., *Wileńskie środowisko filozoficzne*, „*Przegląd Filozoficzny*” 44 (1948) 1–2, s. 37–41.
- Dąbmska I., *Czterdzieści lat filozofii we Lwowie 1898–1938*, „*Przegląd Filozoficzny*” 44 (1948) 1–2, s. 14–25.